

ความสำคัญของเมืองนครราชสีมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

(พ.ศ. 2411-2453)

นางพวงไข่มุกข์ คุณารัตนพฤกษ์

ศูนย์วิทยพัทยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

แผนกวิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2521

008346

116696879

THE IMPORTANCE OF NAKHON RACHASIMA
DURING
THE REIGN OF KING CHULALONGKORN
(1868-1910 A.D.)

Mrs. Puangkhaimuk Kunaratanapruk

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

1978

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ความสำคัญของเมืองนครราชสีมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453)

โดย นางพวงไข่มุกข์ คุณารัตนพฤษ

แผนกวิชา ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์ วิชาสงศ์ พงศ์บุตร
รองศาสตราจารย์ ดร. วไล ฌ ป้อมเพชร

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ออนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

สุปราณี ชูมา
.....
รักษาการในตำแหน่ง
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุปรีดิ์ช บุนนาค)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

อติลา นพรัตน์ธรรม
..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ อติมา พิทักษ์ไพบรวัน)

วิชาสงศ์ พงศ์บุตร
..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ วิชาสงศ์ พงศ์บุตร)

วไล ฌ ป้อมเพชร
..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. วไล ฌ ป้อมเพชร)

ปิยนาท บุนนาค
..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปิยนาท บุนนาค)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ความสำคัญของเมืองนครราชสีมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453)
ชื่อนิสิต	นางพวงไข่มุกข์ คุณารัตนพฤษ
อาจารย์ที่ปรึกษา	ศาสตราจารย์ วิชาสงศ์ พงศะบุตร รองศาสตราจารย์ ดร. วไล ฌ ป้อมเพชร
แผนกวิชา	ประวัติศาสตร์
ปีการศึกษา	2521

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มุ่งศึกษาบทบาทความสำคัญของเมืองนครราชสีมา ตั้งแต่เมื่อแรกเข้ามาเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของอาณาจักรไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา ชี้ให้เห็นถึงอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองของเมืองนครราชสีมาที่มีต่อหัวเมืองอื่น ๆ บนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีแนวโน้มนำเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ นครราชสีมามีฐานะเป็นหัวเมืองโทที่มีลักษณะเด่นกว่าหัวเมืองโทอื่น ๆ เพราะมีสถานที่ตั้งเป็นหัวเมืองชายแดนที่สำคัญทางด้านทิศตะวันออกของกรุงศรีอยุธยา ในสมัยรัตนโกสินทร์ภายหลังกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์เมื่อ พ.ศ. 2369 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น นครราชสีมาได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นหัวเมืองเอกที่มีอำนาจปกครองดูแลหัวเมืองบนที่ราบสูงโคราช และหัวเมืองประเทศราชลาว

ในระยะที่มหาอำนาจยุโรปกำลังดำเนินนโยบายแผ่อิทธิพลและขยายอำนาจทางการเมือง เข้ามาในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศไทยก็ไม่อาจรอดพ้นจากการคุกคามของมหาอำนาจได้ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความบีบคั้นทางการเมืองซึ่งเกิดขึ้นจากภายนอกประเทศทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแผ่อิทธิพลทางการเมืองของมหาอำนาจฝรั่งเศส เข้ามาทางภาคตะวันออกเฉียง

เหนือของประเทศไทย ทำให้รัฐบาลเริ่มหวั่นวิตกอย่างมากว่า อาจจะต้องสูญเสียอำนาจในการปกครองเหนือดินแดนทางภาคนี้ไป ฉะนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงปรับปรุงการปกครองดินแดนทางภาคนี้ให้รัดกุมยิ่งขึ้น ทรงเริ่มตนจากการปรับปรุงการปกครองหัวเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปี พ.ศ. 2433 และต่อมาในปี พ.ศ. 2435 ทรงปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาคทั่วพระราชอาณาจักร แม้ว่าเจ้าเมืองนครราชสีมา จะถูกตัดทอนอำนาจทางการเมืองลงบ้างตั้งแต่ พ.ศ. 2433 แล้วก็ตาม แต่กรุงเทพฯ ก็ยังคงเห็นความสำคัญของเมืองนครราชสีมา และใช้เมืองนี้เป็นฐานกำลังในการรักษาอำนาจการปกครองของรัฐบาลกลาง เห็นหัวเมืองทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การสร้างทางรถไฟสายกรุงเทพฯ - นครราชสีมา แสดงให้เห็นว่ากรุงเทพฯ เห็นความสำคัญของหัวเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากยิ่งขึ้น และต้องการเข้ามาดูแลปกครองอย่างใกล้ชิดกว่าเดิม นอกจากนี้ กรุงเทพฯ ยังให้ความสำคัญแก่เมืองนครราชสีมาในฐานะเป็นแหล่งยุทธศาสตร์ เป็นแหล่งกำลังทหาร เป็นที่มั่นในการสู้รบในกรณีที่จะเกิดสงครามกับฝรั่งเศสขึ้นได้ กำลังทหารของเมืองนครราชสีมามีส่วนสนับสนุนให้กรุงเทพฯ สามารถขยายอำนาจการปกครองเหนือหัวเมืองอีสานทั้งหมดได้เป็นผลสำเร็จ ยิ่งไปกว่านั้น นครราชสีมายังเป็นตัวอย่างของการยอมรับอำนาจของรัฐบาลกลางและการผสมกลมกลืนกันในทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวกรุงเทพฯ และชาวอีสานอีกด้วย

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๓.

THESIS TITLE The Importance of Nakhon Rachasima During the
 Reign of King Chulalongkorn (1868-1910 A.D.)

BY Mrs. Puangkhaimeuk Kunaratanapruk

THESIS ADVISOR Professor Vilaswongse Pongsabutra
 Associate Professor Dr. Valai Na Pompejr

DEPARTMENT History

ACADEMIC YEAR 1978

ABSTRACT

The objective of this thesis is to study the importance and the role of Nakhon Rachasima starting from the Ayudhya period. The growing political power and influence of Nakhon Rachasima upon other northeastern provinces are pointed out. During Ayudhya period, Nakhon Rachasima was a province of the second class with outstanding significance because of its geographical location on the eastern border of the kingdom. During the reign of King Rama III, in the Ratanakosin period, after the rebellion of Vientiane in 1826, Nakhon Rachasima became a first class province with power to govern the Laos dependency and other provinces on the Korat plateau.

In the second half of the nineteenth century, the Kingdom of Thailand's territorial integrity and independence were threatened by the great imperial Powers of France and Great Britain. In the reign of King Chulalongkorn, external pressure on Thailand's territorial integrity was increasing in severity especially that of the French in

the Northeast. Fear of losing control of the land King Chulalongkorn improved the governing system in that part in 1890 and followed by reformation of provincial administration all over the kingdom in 1892. As a result, the political power of the governor of Nakhon Rachasima was cut down. However, the central government still realized the importance of Nakhon Rachasima and kept this province as a military base to maintain the controlling power of the central government over the Northeast. The fact that a railroad was built from Bangkok to Nakhon Rachasima indicated that Bangkok realized more and more the importance of the northeastern provinces and wanted to have easier access to and more immediate control over them.

Furthermore, Bangkok looked upon this city as a strategic and military centre, and a stronghold in the case that war with France might break out. Nakhon Rachasima's military strength underlay Bangkok's success in maintaining her power over the northeastern provinces. Moreover, Nakhon Rachasima was a good example to other provinces in accepting the power of the central government, and in initiating a social and cultural blending between people in Bangkok and the Northeast.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิติกรรมประกาศ

กราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ วิลาสวงค์ พงศะบุตร และรองศาสตราจารย์ ดร. วไล ฌ ป้อมเพชร อาจารย์ที่ปรึกษาทั้งสองท่านที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำ ทรวงแก้ไขวิทยานิพนธ์นี้ และให้กำลังใจแก่ผู้เขียนตลอดมาโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย กราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ชิตินา พิทักษ์ไพรวิน และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปิยนาด บุนนาค ที่กรุณาเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ด้วยความเต็มใจ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างจริงใจจากบุคคลหลายท่าน ซึ่งผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งใจเป็นอย่างยิ่ง คุณเรื่องโรจน์ วิชัยลักษณ์ ได้ให้ความช่วยเหลืออย่างมากในการเขียนบทคัดย่อภาษาอังกฤษ บรรดาศิษย์โรงเรียนเทพศิรินทร์ของผู้เขียน คือ คุณสมพงศ์ ล้วนโกศลชัย คุณสุวิทย์ แรลิม คุณกวี ชนรัช คุณชาญชัย พิทักษ์สันติกุล คุณไพศาล เครือวงศ์วานิช คุณไพฑูรย์ อภิรัตน์พิมลชัย และคุณสุชัย ทิพย์คาราพานิช ได้ให้ความช่วยเหลือในการคัดลอก รวบรวม เอกสารและข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ คุณอาจหาญ จิตรทัศนศิลป์ ได้ให้ที่พักพิงและเป็นผู้นำทางในระหว่างที่ผู้เขียนเดินทางไปค้นหาหาข้อมูลในห้องถิ่นจังหวัดนครราชสีมา เจาหน้าที่ห้องสมุดต่าง ๆ หลายแห่งที่ผู้เขียนใช้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้า ก็ได้ให้บริการเป็นอย่างดี

เหนือสิ่งอื่นใด วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ก็ด้วยความเมตตาปรานี ความห่วงใย จากคุณลำควน และคุณบุญเทิ้ม ศิลประสิทธิ์ บิคามารดาของผู้เขียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายแพทย์สุภชัย คุณารัตนพฤกษ์ มีส่วนเป็นแรงใจที่สำคัญที่สุดของผู้เขียน.

พวงไข่มุกซ์ คุณารัตนพฤกษ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ช
รายการรูปประกอบ	ญ
บทที่	
1. บทนำ	1
2. ความเป็นมาของ เมืองนครราชสีมา	9
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก่อนการสร้างเมืองนครราชสีมา	9
การสร้างเมืองนครราชสีมา	22
3. บทบาทและความสำคัญของ เมืองนครราชสีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา- จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์	36
สมัยกรุงศรีอยุธยา	37
สมัยกรุงธนบุรี	49
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์	54
4. เมืองนครราชสีมา ก่อนการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	70
ปัจจัยที่ทำให้เมืองนครราชสีมา มีอำนาจทางการเมืองสูงสุดในภาค- ตะวันออกเฉียงเหนือ	71
สภาพบ้านเมือง	80

บทที่

หน้า

สถาปณืคนพลเมือง	84
การทำมาหากินของประชาชน	89
ลักษณะการปกครอง เมืองนครราชสีมา	93
5. ความสำคัญของเมืองนครราชสีมา ภายหลังการปฏิรูปการปกครอง- ส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2435-2453	98
สาเหตุและการปรับปรุงการปกครองหัวเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2433	98
การปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2435	109
มณฑลนครราชสีมา	117
ความสำคัญของเมืองนครราชสีมา ภายหลังการปฏิรูป- การปกครอง พ.ศ. 2435	119
ปฏิกิริยาของเมืองนครราชสีมาที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงอำนาจ- ทางการ เมืองหลังปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. 2435	133
6. บทสรุป	148
บรรณานุกรม	153
ภาคผนวก	172
ประวัติ	221

รายการรูปประกอบ

รูปที่		หน้า
1.	แผนภูมิเส้นทางเดินเที่ยวชมมณฑลนครราชสีมา	137
2.	แผนที่เมืองนครราชสีมา	173

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย